

СЕКЦІЯ 4

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 339.9.01

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2019-5-34>**Завгородній А.В.**

*кандидат фізико-математичних наук,
завідувач кафедри економіки та інформаційних технологій
Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку
людини вищого навчального закладу
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»*

Zavorodnii Andrii

*Mykolayiv Interregional Institute for the Development of Human Rights
of the Higher Educational Institution
"Open International University of Human Development "Ukraine"*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF FOREIGN TRADE AND ATTRACTION OF FOREIGN CAPITAL OF AGRICULTURAL COMPLEX OF THE BLACK SEA REGION

АНОТАЦІЯ

У роботі досліджується проблема розвитку зовнішньої торгівлі та залучення іноземного капіталу агропромислового комплексу Причорноморського регіону. Проведено аналіз стану формування та тенденції реалізації експортного потенціалу підприємств агропромислового комплексу Причорноморського регіону, що дає змогу визначити основні проблеми та перешкоди у його подальшому розвитку. Серед основних проблем виділено: надмірну сировинну спрямованість та низьку частку продукції АПК з високою доданою вартістю в структурі вітчизняного аграрного експорту, недостатню ефективність інтеграції АПК України в окремі продовольчі сегменти світового аграрного ринку, невідповідність діючих вітчизняних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства наявним міжнародним вимогам, відсутність системної політики формування позитивного іміджу та промоції продукції вітчизняного АПК на зовнішніх ринках. нерозвиненість страхових та кредитних інститутів забезпечення розвитку експортної діяльності, складність у вирішенні господарських спорів в українських судах та відсутність практики у відстоюванні інтересів у закордонних судових органах та ін.

Ключові слова: економічна ситуація, ефективність, інвестиції, розвиток, товари, торгівля, послуги, Причорноморський регіон, співробітництво.

АННОТАЦИЯ

В работе исследуется проблема развития внешней торговли и привлечения иностранного капитала агропромышленного комплекса Причерноморского региона. Проведенный анализ состояния формирования и тенденции реализации экспортного потенциала предприятий агропромышленного комплекса Причерноморского региона позволяет определить основные проблемы и препятствия в его дальнейшем развитии. Среди основных проблем выделены: чрезмерная сырьевая направленность и низкая доля продукции АПК с высокой добавленной стоимостью в структуре отечественного аграрного экспорта, недостаточная эффективность интеграции АПК Украины в отдельные продовольственные сегменты мирового аграрного рынка, несоответствие действующих отечественных стан-

дартов обеспечения качества и безопасности продовольствия существующим международным требованиям, отсутствие системной политики формирования положительного имиджа и продвижения продукции отечественного АПК на внешних рынках; неразвитость страховых и кредитных институтов обеспечения развития экспортной деятельности, сложность в решении хозяйственных споров в украинских судах и отсутствие практики в отстаивании интересов в иностранных судебных органах и др.

Ключевые слова: экономическая ситуация, эффективность, инвестиции, развитие, товары, торговля, услуги, Причерноморский регион, сотрудничество.

ANNOTATION

The problems of foreign trade development and attraction of foreign capital of the Black Sea region agroindustrial complex are investigated. An analysis of the state of formation and tendencies of realization of export potential of the enterprises of the agroindustrial complex of the Black Sea region is carried out. The main problems are: excessive raw materials orientation and low share of agricultural products with high added value in the structure of domestic agricultural exports, insufficient efficiency of integration of agroindustrial complex of Ukraine into separate food segments of the world agrarian market, inconsistency of existing domestic standards of guaranteeing quality and food safety with existing international requirements, lack of a systematic policy of forming a positive image and promotion of products of domestic agroindustrial complex in foreign markets. underdevelopment of insurance and credit institutions to ensure the development of export activities, the complexity of resolving economic disputes in Ukrainian courts and the lack of practice in defending interests in foreign judicial authorities, etc. The analysis of the state of formation and tendencies of realization of export potential of the enterprises of the agro-industrial complex of the Black Sea region allow to identify the main problems and obstacles in its further development: low level of competitiveness of production of many enterprises-producers in agricultural industries and industrial production of food; low financial capacity of the majority of enterprises for implementation of projects in the sphere of foreign economic activity; lack of

experience of agricultural enterprises in carrying out export-import operations, customs clearance, conclusion of foreign trade contracts; misunderstanding of the management personnel of enterprises that may become participants in foreign trade operations, the importance of certification and standardization of products produced by them; constant increase in the cost of export activities, problems with reimbursement of value added tax, which causes losses of direct agricultural producers; the existence of discrimination, bans on other agri-food products from other countries (from the Russian Federation it is a hybrid war with Ukraine and a ban on the import of almost all production into the territory of Russia and obstruction of exports through Russia to Asia, and from the European Union – quotas on import of grain products and other tariff quotas for food); loss of confidence on the part of foreign operators regarding the reliability of domestic agri-food supply, which is caused by inconsistent and often unjustified steps by state authorities to set export restrictions; underdevelopment of insurance and credit institutions to ensure the development of export activities; complexity in resolving economic disputes in Ukrainian courts and lack of practice in defending interests in foreign judicial bodies.

Key words: economic situation, efficiency, investments, development, goods, trade, services, Black Sea region, cooperation.

Вступ. Позбутися диспропорцій в економіці та посилити керованість економічними процесами на рівні окремих регіонів можна лише за допомогою глибоких і обґрунтованих структурних перетворень із залученням відповідних інвестиційних коштів, зокрема значних зовнішніх фінансових ресурсів. На сучасному етапі розвитку національної економіки, окремих регіонів теоретичне осмислення вітчизняними вченими проблеми залучення іноземного капіталу в його різних формах, розроблення ефективних механізмів залучення на підприємства, особливо у формі прямих іноземних інвестицій, є актуальним і принципово важливим.

Використання іноземних інвестицій для розвитку економіки окремих регіонів забезпечує більш швидке її входження до світової господарської системи. Стан вирішення проблеми інвестування є критерієм зрілості ринкових реформ, довіри світового співтовариства до політичного курсу держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти залучення коштів від іноземних інвесторів на вітчизняні підприємства розглядається в наукових працях П.І. Гайдуцького, Н.Я. Голомші, І.В. Гончаренко, В.П. Далика, С.М. Кваші, С.П. Кулицького, І.Й. Круп'як, О.О. Маслака, Т.М. Мельника, В.М. Нелепи, Н.В. Непрядкіної, І.О. Стеблянко, Т.А. Тищука, М.В. Чирака та ін. Натомість більшість дослідників не аналізують регіональні аспекти цієї проблеми.

Постановка завдання. Головна мета дослідження – визначення проблем розвитку зовнішньої торгівлі та залучення іноземного капіталу агропромислового комплексу Причорноморського регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. У розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК району є чимало проблем. Ці проблеми в принципі притаманні зовнішньоекономічній активності більшості підприємств АПК, тому розглянемо їх більш широко та детально.

Проблемою номер один називають надмірну сировинну спрямованість та низьку частку продукції АПК з високою доданою вартістю в структурі вітчизняного аграрного експорту. Товарна структура експорту підприємств вітчизняного АПК є переважно сировинно спрямованою, яку можна охарактеризувати галузевим дисбалансом у співвідношенні рослинницької й тваринницької продукції. Наприклад, у розрізі товарних груп на протязі перших дев'яти місяців 2018 р. було експортовано живих тварин та продуктів тваринного походження на суму 0,8 млрд. дол. США (що становить 6,9% у загальній структурі експорту продукції АПК), продуктів рослинного походження – 6,6 млрд. дол. США (51,5%), жирів та олій тваринного або рослинного походження – 3,2 млрд. дол. США (25,0%), готових продуктів харчування – 2,1 млрд. дол. США (16,3%) (рис. 1) [2].

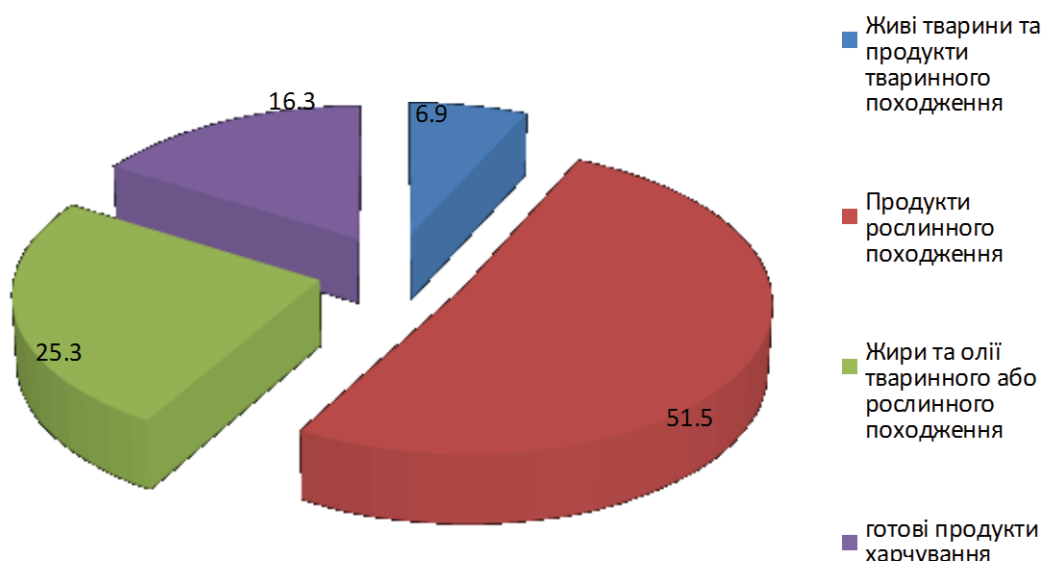

Рис. 1. Структура експорту продукції АПК за перші 9 місяців 2018 року, %

З січня по вересень 2018 р. перші позиції у структурі вітчизняного аграрного експорту були за такими видами аграрної продукції, як соняшникова олія – 2,9 млрд. дол. США, або 22,5%, кукурудза – 2,3 млрд. дол. США, або 17,7%, та пшениця – 2,0 млрд. дол. США, або 15,5%. Тобто три види займали в сумі 55,7% аграрного експорту. При цьому дуже низькими в експорті є частки видів аграрної продукції із високою доданою вартістю (наприклад, тютюнові вироби становлять тільки 1,7%, цукор – 1,2%, шоколад та подібні продукти із вмістом какао – 0,9%, хлібобулочні вироби – 0,9%, масло вершкове – лише 0,8%, кондитерські вироби – 0,8%, маргарин – 0,6%) [2].

Наслідком низької частки продукції із високою доданою вартістю в структурі експорту підприємств АПК є значно менші обсяги валютних надходжень, що в свою чергу стримує темпи приросту ВВП України, зменшує обсяги податкових відрахувань до бюджетів усіх рівнів, стримує процеси інноваційної й технологічної модернізації в аграрній сфері зокрема. Експортний дисбаланс зумовлює орієнтацію суб'єктів господарювання в АПК на виробництво сировинної продукції рослинництва, генерує такі дестабілізуючі впливи, як перешкоджання формуванню раціонального природокористування в аграрній сфері, зменшення обсягів використання органічних добрив, порушення в технології виробництва рослинницької сільськогосподарської продукції, недотримання режиму науково обґрунтованих сівозмін, зменшення вмісту гумусу в ґрунті та в кінцевому підсумку значне виснаження наявного природно-ресурсного потенціалу вітчизняних сільських територій.

Другою за значущістю проблемою вважається недостатня ефективність інтеграції АПК України в окремі продовольчі сегменти світового аграрного ринку. Незважаючи на триваючу стратегічну переорієнтацію експортних пріоритетів вітчизняного АПК з ринків країн СНД (особливо Російської Федерації), все ще є не досить ефективною інтеграція у окремі продовольчі сегменти світового аграрного ринку. Незважаючи на імплементацію в 2015 р. економічної частини «Угоди про асоціацію між Україною та Європейським з Союзом», зростання експортних потужностей вітчизняних підприємств АПК на ринок ЄС є ще недостатніми. Наприклад, за 9 місяців 2018 р. вітчизняний аграрний експорт до країн-членів ЄС становив 4,12 млрд. дол. США (за відповідний період 2017 р. – 4,2 млрд. дол. США). Українські підприємства-експортери аграрної продукції до Європейського Союзу, в основному продають продукцію до 5-7 країн, серед яких можна назвати Нідерланди, Польщу, Італію, Німеччину та Іспанію.

Суттєво перешкоджають зростанню обсягів експорту вітчизняної аграрної продукції на ринки країн-членів ЄС діючі умови митно-тарифно-

го регулювання. Обмеженими та недостатніми, дивлячись на природно-ресурсний потенціал та потужності підприємств АПК України, є експортні квоти безмитного ввезення, які прописані в «Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом». Так, вже у січні 2018 р. було використано безмитні експортні квоти на пшеницю (1035 тис. т), кукурудзу (1125 тис. т), мед (57 тис. т), виноградний та яблучний сік (14 тис. т). А станом на вересень 2018 р. майже повністю були використані обсяги безмитних тарифних квот до ЄС на оброблений крохмаль (99,4%), український крохмаль (85%), яйця та альбуміни (53,7%), м'ясо птиці (75%), часник (61,2%). Разом з тим недостатньо ефективно були використані безмитні експортні квоти на цукрові сиропи (2 тис. т), гриби (0,5 тис. т), оброблену продукцію з масла (0,25 тис. т) [2].

Незважаючи на значні частки в структурі експортних поставок аграрної продукції до ринків країн Азії та Африки (у січні-вересні 2018 р. – 43,6% і 13,3% відповідно), в цілому її обсяги є недостатніми (5,0 млрд. дол. США і 1,4 млрд. дол. США відповідно), особливо з огляду на потенціал українського АПК, ємність, потреби та наявність платоспроможного попиту на ринках країн цих регіонів. Подібна ситуація не тільки стає на перешкоді підвищенню результативності функціонування вітчизняного АПК, але й погіршує стан диверсифікації експортних ризиків аграрної сфери.

Наступна проблема – невідповідність діючих вітчизняних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства існуючим міжнародним вимогам. Розбіжності в підходах до забезпечення безпеки та якості продовольства в національних стандартах із міжнародними вимогами, які існують на даний момент, істотно ускладнюють доступ до виходу на світові ринки для вітчизняної аграрної продукції. Це збільшує ризики формування іміджевих втрат для продукції вітчизняного АПК, занепаду його окремих галузей та збільшення сировинної спеціалізації експорту. Процедура стандартизації та сертифікації продовольства в Україні є дуже бюрократизованою, це підвищує інертність господарювання та приводить до збільшення трансакційних витрат виробників сільськогосподарської продукції. Інертним також є процес впровадження в Україні базової компоненти системи менеджменту безпеки харчової продукції НАССР, що зумовлено нерозвиненістю належної інфраструктури, відсутністю програмних передумов її імплементації, незадовільними санітарно-гігієнічними умовами виробництва сільськогосподарської продукції, несформованістю мотиваційно-психологічних стимулів до переходу на засади передових світових практик (зокрема країн-членів ЄС) гарантування якості та безпеки продовольства, суттєвою нестачею спеціалізованих лабораторій та обладнання, критичною розбіжністю у стандартах технологічних процесів виробництва сільськогосподарської продукції. Впровадження

в Україні НАССР ускладнюється також в умовах несформованості системи інформаційно-консультативної підтримки вітчизняних виробників на шляху переходу до передових міжнародних стандартів безпеки продуктів харчування[3].

Лібералізація торгівлі України з ЄС загострює проблему невідповідності вітчизняних стандартів гарантування якості та безпеки продовольства, насамперед, в таких аспектах як: організація контролю за кормовою базою в тваринництві; моніторинг сировини та компонентів, що використовуються для виробництва продуктів харчування; забезпечення перевірки стану гігієни виробничих і складських приміщень, засобів праці, техніки, обладнання тощо; формування системи контролю за вмістом гранично-допустимих норм шкідливих речовин у продовольстві; формування механізмів моніторингу здоров'я сільськогосподарських тварин; організація контролю за вмістом ГМО в продуктах харчування; дотримання стандартів пакування та маркування продовольства.

Четверта проблема – відсутність системної політики формування позитивного іміджу та промоції продукції вітчизняного АПК на зовнішніх ринках.

Розбалансованими та неузгодженими є заходи щодо просування аграрної продукції АПК України на світових ринках, що характеризуються відсутністю системності та комплексно-послідовного характеру в умовах наростаючої глобалізації, лібералізації аграрних ринків і загострення проблеми світового дефіциту продовольства. Це не лише перешкоджає формуванню позитивного іміджу та промоції продукції вітчизняного АПК на зовнішніх ринках, але й ускладнює ведення конкурентної боротьби з відомими світовими брендами; посилює прояви торговельних обмежень і поширення практики введення тимчасових ембарго на вітчизняний аграрний експорт з боку країн-партнерів на окремі види аграрної продукції, зумовлених як об'єктивними причинами (сумнівна якість продовольства, періодичні спалахи епідемій та захворювань, неузгодженість міждержавних норм гарантування якості та безпеки аграрної продукції тощо), так і впливами суб'єктивного характеру (реалізація політики протекціонізму з боку країни-імпортера, використання інструментів та важелів економічного тиску, посилення проявів ринкових провокацій та загроз гібридного характеру).

Ситуація загострюється в умовах посилення проявів порушень діючих стандартів й регламентів виробничо-технологічних процесів в АПК, а також поширення фактів підробки та фальсифікації аграрної продукції. Так, за даними Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, протягом січня-вересня 2018 р. було проведено 12639 моніторингових досліджень традиційних молочних продуктів з метою виявлення випадків фальсифікації продукції, за

результатами яких виявлено 513 випадків порушень чинного законодавства в сфері гарантування якості та безпеки продовольства.

Суттєвих іміджевих втрат Україні як надійному експортеру продовольства на світовому ринку, особливо продукції тваринництва, завдають періодичні спалахи захворювання та поширення епідемії поголів'я свиней на африканську чуму (АЧС). Такі країни, як Білорусь, Вірменія та Молдова, вже вводили обмеження на імпорт птиці та м'яса тварин з України у зв'язку з поширенням АЧС. За січень-серпень 2018 р. Україна експортувала 1,3 тис. т свинини, що на 3 тис. т менше, ніж за аналогічний період 2017 р. Поставки української свинини переважно здійснювалися до Гонконгу, В'єтнаму і Грузії. За підрахунками експертів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, сукупні збитки галузі тваринництва у зв'язку зі спалахами захворювання на АЧС оцінюються у понад 1,1 млрд. грн [5].

Нерозвиненість мережі об'єктів аграрної логістики для підтримки експортної діяльності суб'єктів господарювання АПК. Критично незадовільний стан логістично-інфраструктурного забезпечення АПК перешкоджає його інтеграції до системи торговельно-економічних відносин в аграрній сфері. Це посилює деструктивні впливи на процес нарощування експортних потужностей вітчизняного АПК, що виявляються в ускладненому доступі до зовнішнього збутового ринку насамперед дрібних товаровиробників, формуванні непрозорих механізмів експорту аграрної продукції, розвитку зайвих ланок посередницьких структур у транскордонному збутовому ланцюзі, загостренні ризиків погіршення якісних властивостей продукції та її псування, підвищенні частки трансакційних витрат суб'єктів господарювання, активізації цінних спекуляцій на ринку, появі труднощів моніторингу якості та безпеки споживчих властивостей продовольства.

Обмеженими є складські потужності суб'єктів господарювання АПК, що посилює ризики передчасного псування аграрної продукції, ускладнює гарантування ергономічних умов її зберігання та спонукає до передчасного збуту продовольства торговельним посередникам на початкових періодах маркетингового року за ціною, яка є менш рентабельною. Так, у 2018 р. в Україні було 1150 елеваторів різного класу, призначених для зберігання та первинної обробки понад 36 млн. т зерна й насіння олійних культур. Поряд з цим, лише 898 елеваторів (78,1% від загальної потужності) були підключені до Основного реєстру і мали право видавати складські документи на зерно. За прогнозами аналітиків компанії «АПК-Інформ», у 2020 р. потреба в елеваторах перевищить 70 млн. т, а у 2025 р. складе близько 90 млн. т. Таким чином, вітчизняний АПК знаходиться на межі тотального дефіциту елеваторних потужностей. Загрозовою є надмірна концентрація

елеваторних потужностей у володінні 10 найбільших агрохолдингових структур («Кернел Груп», «UkrLandFarming», «Нібулон» тощо), які сумарно володіють потужностями у 13,4 млн. т (37,2%). За оцінками експертів, найбільшим дефіцит елеваторних потужностей є в Харківській області – 2,5 млн. т, Чернігівській – 2,4 млн. т, Вінницькій – 2,3 млн. т, Сумській – 2,1 млн. т, Дніпропетровській – 2 млн. т.

Вкрай низькою розвиненістю та занедбаністю характеризується наявна мережа автомобільних доріг в Україні. Так, станом на 01 січня 2018 р. у розрахунку на 1 тис. км² припадало 277 км автомобільних доріг з твердим покриттям, що суттєво менше, ніж у країнах ЄС. Наприклад, у Республіці Польща цей показник становить 1320 км, Франції – 1920 км, Австрії – 1370 км, Німеччині – 1800 км.

Недостатнім є рівень залучення в експортно-орієнтовані логістично-збутові процеси АПК об'єктів залізничної та водної транспортної інфраструктури. В Україні практично нерозвиненим є річкове вантажне судноплавство. Тоді як ефективність функціонування портово-морської інфраструктури обмежується високим рівнем корупційного навантаження, застарілим обладнанням для митного оформлення та контролю вантажів, низьким рівнем пропускної спроможності продукції, надмірно високими ставками портових зборів. Проблемним аспектом є недостатня розвиненість під'їзної дорожньої та залізничної інфраструктури до морських портів, що формує додаткове навантаження вантажопотоку на об'єкти прилеглої соціально-економічної інфраструктури. Організація ефективного використання потужностей портово-морської інфраструктури ускладнюється в умовах анексії Російською Федерацією Автономної Республіки Крим, що активізує прояви несанкціонованого затримання вантажних суден в Азовському морі. Це, своєю чергою, підвищує торговельно-економічні ризики експортерів аграрної продукції та знижує їхню зацікавленість з приводу використання потужностей портово-морської інфраструктури, насамперед, Бердянського та Маріупольського портів в Азовському морі. Ситуація загострилася внаслідок несанкціонованої побудови Кримського мосту. Так, за оцінками експертів Міністерства інфраструктури України, щорічні збитки від цього мосту для економіки України становлять близько 500 млн. грн/рік [4].

Нерозвиненість горизонтально-вертикальних кооперативних відносин між виробниками аграрної продукції. Недостатньо задіяним резервом нарощення експортних потужностей вітчизняного АПК є створення кооперативних горизонтально-вертикальних систем із замкненим циклом виробництва та реалізації аграрної продукції. Це не лише поглиблює дефіцит ресурсної та матеріально-технічної бази суб'єктів АПК, стримує зростання масштабів їхньої господарської діяльності, перешкоджає формуванню аграрних кластерів, але й обмежує ресурсні

потужності виходу сільськогосподарських виробників на зовнішні аграрні ринки. Нерозвиненість кооперації блокує синергетичний ефект щодо нарощення експортних потужностей суб'єктів АПК у таких аспектах як мобілізація ресурсного забезпечення виробничо-збутових процесів, консолідація ресурсних потужностей щодо отримання експортної ліцензії, подолання бюрократичних перепон митного оформлення і переміщення продукції через державний кордон, покращення доступу виходу дрібних і середніх виробників аграрної продукції на зовнішні ринки. Актуалізація ролі кооперативного руху посилюється в умовах необхідності трансформації окремих особистих селянських господарств у товарні форми господарювання, згідно приведення у відповідність вітчизняних умов прийому та заготівлі сільськогосподарської сировини до вимог імплементації економічної частини «Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом».

Тепер перейдемо до конкретних проблем зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК Причорноморського району. Дуже великою є частка в обробній промисловості регіону харчопрому (49,8%) чи машинобудування (14,4%) порівняно із середньоукраїнськими показниками є результатом не їх кращого розвитку, а значно менших обсягів виробництва в обробній промисловості Причорномор'я загалом.

Недостатньо використовується й потенціал розвитку експортноорієнтованого тваринництва (окрім виробництва яєць) на основі великої кількості дешевих кормів місцевого виробництва. Адже на м'ясо птиці є великий попит у розташованих поряд країнах Арабського світу, а свинина українського виробництва за нинішніх цін може успішно збуватися великим імпортерам у Східній Азії. Основними перепонами, що перешкоджають широкомасштабному залученню іноземних інвестицій для розвитку АПК регіону, наприклад, є:

- нестабільність законодавства в державі, надмірний податковий тиск, неготовність більшості українських партнерів дотримуватися догвірних зобов'язань;
- відсутність в аграрних формуваннях та інших підприємствах інвестиційних проектів, що відповідають міжнародним стандартам;
- негативний інвестиційний імідж країни в цілому та низький рівень капіталізації підприємств;
- низький рівень правового та судового захисту прав інвесторів та відсутність механізмів страхування інвестиційних ризиків;
- відсутність ефективного державного регулювання у використанні державного інвестиційного ресурсу та нецільове використання амортизаційних фондів;
- відсутність підготовленого менеджменту для роботи у сфері інвестиційної діяльності та відсутність розвиненої фінансово-інвестиційної інфраструктури.

Господарський механізм АПК є системою форм, методів і важелів, які держава, галузеві й територіальні органи управління, підприємства використовують з метою підвищення ефективності функціонування агропродовольчої сфери. Його складовою частиною є економічний механізм, а елементами останнього – лише економічні стимули і важелі.

Механізм зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК – складова господарського механізму галузі. Критерієм ефективності процесу його вдосконалення є підвищення ефективності функціонування АПК.

Сьогодні у цій сфері спостерігаються негативні тенденції. По-перше, вкрай вузькою є номенклатура продукції АПК району, яка реалізується на зовнішніх ринках. Лівову частку займають зерно, ріпак, тверді сири, живі тварини та окремі види м'яса, насамперед курятина. Така структура експорту надзвичайно вразлива у зв'язку з нестабільністю цін на сільськогосподарську сировину на світовому агропродовольчому ринку. Однією зі стратегічних цілей вдосконалення механізму зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК повинно стати розширення номенклатури експорту, насамперед за рахунок значного збільшення обсягів реалізації овочів, фруктів і ягід, продукції тваринного походження на зовнішніх ринках.

По-друге, вдосконалення механізму зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК повинно спрямовуватися на залучення до цієї сфери поряд із великими малих і середніх за розмірами сільськогосподарських і переробних підприємств. Сьогодні основними суб'єктами ЗЕД є лише крупні агрохолдинги, які зуміли інтегрувати виробництво та переробку сільськогосподарської продукції. По-третє, слід активніше використовувати переваги прикордонних областей в організації експортоорієнтованих виробництв. Причорноморський регіон має зручне географічне розташування, що забезпечує значне скорочення трансакційних витрат на здійснення ЗЕД. Щоб використати ці переваги, слід змінити напрями і структуру експорту продукції АПК району. По-четверте, вдосконалення механізму зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК регіону неможливе без поліпшення всього господарського механізму функціонування АПК.

У сучасних умовах механізм зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК усе більше залежить від ступеня державної підтримки національного товаровиробника, яка у свою чергу залежить від рівня загального економічного розвитку. Країни ЄС мають змогу надавати значні субсидії виробникам сільськогосподарської продукції, питома вага яких у загальній вартості продукції нерідко сягає 40-50%. Це забезпечує їм великі переваги у процесі конкурентної боротьби з вітчизняними товаровиробниками. Очевидно, що в умовах, коли

український уряд не має змоги надавати відповідну підтримку національним товаровиробникам, єдиним шляхом підвищення конкурентоспроможності продукції є підвищення її якості та зниження собівартості.

Ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні суттєво відрізняється, в порівнянні із сільськогосподарськими товаровиробниками інших країн світу, особливо ЄС та США. Низьку ефективність сільськогосподарського виробництва в країні зумовлює технічна і технологічна відсталість сільського господарства, сільськогосподарським товаровиробникам не вистачає сучасної сільськогосподарської техніки, досконалої системи кредитування. Також певні проблеми виникають через непередбачуваність адміністративного регулювання цін і обмежень експорту, неефективні механізми державної підтримки сільськогосподарського товаровиробника, відсутність ринку землі сільськогосподарського призначення, що, в свою чергу, не сприяє підвищенню інвестиційної привабливості сільського господарства, як для власних товаровиробників, так і іноземних фірм та компаній, стримує розвиток аграрного сектору та гальмує залучення іноземних інвестицій в цю галузь.

Висновки. Аналіз стану формування та тенденції реалізації експортного потенціалу підприємств агропромислового комплексу Причорноморського регіону дав змогу визначити основні проблеми та перешкоди у його подальшому розвитку:

- невисокий рівень конкурентоспроможності продукції багатьох підприємств-виробників у сільськогосподарських галузях та промислового виробництві продуктів харчування;
- низькі фінансові можливості більшості підприємств для реалізації проектів у сфері зовнішньоекономічної діяльності;
- відсутність досвіду підприємств АПК у проведенні експортно-імпортних операцій, митному оформленні, укладанні зовнішньоторговельних контрактів;
- нерозуміння управлінським персоналом підприємств, які можуть стати учасниками зовнішньоекономічних операцій, важливості сертифікації та стандартизації продукції, що виробляється ними;
- постійне зростання вартості проведення експортної діяльності, проблеми з відшкодуванням податку на додану вартість, що зумовлює втрати безпосередніх сільськогосподарських товаровиробників;
- наявність дискримінації, заборон із боку інших країн щодо вітчизняної агропродовольчої продукції (з боку Російської Федерації це гібридна війна з Україною та заборона на ввіз майже всієї продукції на територію Росії та перешкоджання експорту через Росію до країн Азії, а з боку Європейського Союзу – квоти на імпорту зернопродукції та інші тарифні квоти на продукти харчування);

– втрата довіри з боку іноземних операторів щодо надійності вітчизняних поставачань агропродовольчої продукції, що зумовлено непослідовними та часто необґрунтованими кроками державних органів влади стосовно встановлення експортних обмежень;

– нерозвиненість страхових та кредитних інститутів забезпечення розвитку експортної діяльності;

– складність у вирішенні господарських спорів в українських судах та відсутність практики у відстоюванні інтересів у закордонних судових органах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гончаренко І.В. Сучасний стан та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності Миколаївської області. URL: http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/16_10.pdf (дата звернення: 25.09.2019 р.).
2. Державна служба статистики України: статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.09.2019 р.).
3. Єлісеєнко О.В., Скобелева Г.С. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2014. № 4. С. 9-12.
4. Кіщак І.Т. Статистична характеристика товарної структури експортно-імпорتنих потоків Миколаївської області. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20163\(119\)/sep20163\(119\)_140_DyominaVM,KishchakIT,OgiyenkoAV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20163(119)/sep20163(119)_140_DyominaVM,KishchakIT,OgiyenkoAV.pdf) (дата звернення: 27.09.2019 р.).
5. Сторожилова У.Л. Розвиток Причорноморського економічного району в контексті публічного управління та євроінтеграції. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/21_2017/27.pdf (дата звернення: 27.09.2019 р.).

6. Скупський Р.М., Зубков Р.С. Моніторинг регіональних проблем розвитку інвестиційно-інноваційних процесів. *Вісник ХНАУ. Збірник наукових праць*. 2017. Вип. 4. С. 461-472.

REFERENCES:

1. Goncharenko I.V. Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku zovnishnjoeconomichnoji dijajlnosti Mykolajivskoj oblasti [The current state and prospects of development of foreign economic activity of the Nikolaev area] Available at: http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/16_10.pdf (accessed 25 September 2019).
2. Derzhavna sluzhby statystyky Ukrainy. [State Statistics Service of Ukraine] Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 25 September 2019).
3. Yeliseyenko O.V., Skobelev G.S. (2014) Suchasnyj stan, problemy ta perspektyvy rozvytku zovnishnjoj torghivli Ukrainy [The current state, problems and prospects of development of foreign trade of Ukraine]. *Bulletin of Berdyansk University of Management and Business*. № 4. pp. 9-12.
4. Kischak I.T. Statystychna kharakterystyka tovarnoji struktury eksportno-impornykh potokiv Mykolajivskoj oblasti [Statistical characteristics of commodity structure of export-import flows of the Mykolaiv region] Available at: [http://ird.gov.ua/sep/sep20163\(119\)/sep20163\(119\)_140_DyominaVM,KishchakIT,OgiyenkoAV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20163(119)/sep20163(119)_140_DyominaVM,KishchakIT,OgiyenkoAV.pdf) (accessed 27 September 2019).
5. Storozhilova U.L. (2017) Rozvytok Prychornomorsjogho ekonomichnogho rajonu v konteksti publicnogho upravlinnja ta jevrointegraciji [Development of the Black Sea Economic Area in the context of public administration and European integration] Available at: http://bses.in.ua/journals/2017/21_2017/27.pdf (accessed 27 September 2019).
6. Skupsky R.M., Zubkov R.S. (2017) Monitoryng regionalnykh problem rozvytku investytsijno-innovacijnykh procesiv [Monitoring of regional problems of development of investment and innovation processes] *KhNAU Bulletin. Collection of scientific works*. Vol. 4. pp.461-472.